

**РУСКАТА ГЕОСТРАТЕГИЯ НА БАЛКАНИТЕ И РАЗДЕЛИТЕЛНАТА ЛИНИЯ
ИЗТОК – ЗАПАД, XVIII – XIX В.**

Рая Димитрова Топузакова
бакалавър "История и геополитика на Балканите" към
катедра "История на Византия и балканските народи"

ABSTRACT:

The presence of Russia in the Balkan geopolitical scene has deep-rooted traditions. Throughout different historical periods, its relationship with the Balkans and interactions with other Great Powers have proven to be a key factor in shaping the fate of the region's states, as well as influencing changes in their political borders, state structure, economic development, and cultural progress within their respective national states. In the struggle for geopolitical and economic supremacy over the "Balkan geopolitical knot," Russia's interests in the 18th and 19th centuries primarily clashed with those of the Ottoman Empire and Austria-Hungary.

Initially, perceptions of the West and the East depend on the postulates of development in the civilizational relations of the Eurasian continent, which determine the differences between its western and eastern parts. Gradually, their socio-cultural, ideological, and geopolitical characteristics are recognized as the primary indicators for the division along the West-East axis. This model for structuring the world is carried out not one hundred percent geographically, but mostly on a cultural principle (which, of course, does not deprive it of its geographical identity). These spaces—the East and the West—should not be viewed as two main, homogeneous, let alone identical entities, as the notion of them should not exclude their complex internal structure, predetermined by historical events in the mentality-civilizational sense of the geopolitical worlds and the various forms of self-identification and identification of the communities inhabiting the Balkan Peninsula. It is precisely the circumstances leading to these self-identifications in the Balkan area that are crucial for understanding the contemporary spatial relations between the West and the East. Two significant civilizational boundaries pass through the Balkans—the one between Orthodoxy and Catholicism on one side and between Christianity and Islam on the other. There is a disintegration of national and local cultures, in terms of the ethnic diversity in the region.

The characteristic phenomenon created by the processes of the disintegration of the Ottoman Empire is precisely Balkanization. In the context of its manifestation in various forms of division and the formation of hostile sentiments among unstable neighboring national states in the 17th century, Russia's interest in the Balkans is primarily directed towards expanding its territory and influence, with Balkanization fitting well within this goal. The Russian Empire is still in its early stages and seeks to establish a strong presence in the region. The Balkans, situated at the crossroads of Europe and Asia, offer Russia a strategic "gateway" to the Mediterranean Sea, which is crucial for its further maritime ambitions. Furthermore, Russia's interests in the region are motivated by the presence of Slavic Orthodox Christians.

In the 18th century, with the emergence of the Eastern Question, a peculiar change in the balance of power in the Balkan Peninsula and Eastern Europe occurs. The Eastern Question, defined as a "complex problem with various aspects—political, military, strategic, economic, social, religious, and cultural" (Parev, 2018, p. 23), becomes a turning point for the Balkans as it significantly contributes to the division of the region between the East and the West in political, ethno-cultural, and psychomental aspects.

The relations between the Great Powers influence the peoples living in the Balkans, as their interests often clash with the aspirations of the local population for independence and self-determination. The Great Powers definitely pursue their own interests at the expense of the local population, which leads to unrest, conflicts, and tension in the region. Russian diplomacy in the Balkans is characterized by a combination of military force and political maneuvers. The desire to establish and maintain a "buffer zone" between the Ottoman Empire and the rest of Europe remains as a guiding principle. It is not coincidental that Bulgaria and its neighboring young national states are at the center of attention, both in Russia's geopolitical strategy for the Southeast European region and in terms of cultural-historical and mental divisions along the East-West axis.

The Russo-Turkish War of 1877-1878 fueled Russia's ambitions in the following decades, as the country pursued an intensified policy of "Pan-Slavism" aimed at uniting all Slavic peoples under Russian leadership. With the decision of the Berlin Congress for the regions of Macedonia, Adrianople, and Bosnia to remain within the boundaries of the Ottoman Empire, significant problems arose in the Eastern Balkans from 1878 to 1914. The Balkan Peninsula played a strategic role for the Russian Empire in terms of economic ties, transportation, and communications. During the 19th to the early 20th

century, Russia, due to its economic and military-technical challenges and its lag in armament compared to other European powers, sought to maintain the status quo imposed by the Berlin Treaty.

Regardless of its cautious behavior, Russia aimed for dominance in bilateral relations with Balkan peoples based on their Orthodox and Slavic backgrounds. The duality in Russia's geostrategic line only emphasizes its lasting interests in the region, which are directed towards the future. Russia uses existing traditional cultural, ethnic, and historical connections as a basis for creating a Balkan Slavic union. However, this endeavor proves to be impossible considering the strategic and conceptual aspirations of the Balkan peoples. The duality in Russian policy towards Bulgarian-Turkish relations aims to preserve the status quo on one hand, while on the other hand, it seeks to control all issues related to Macedonia and prevent agreements between the Ottoman Empire and the Principality that could lead to the creation of a large state in close proximity to the straits.

The objective circumstances and geopolitical interests of Russia outlined in the discussed period largely persist in the period before, during, and after the First World War, despite historical upheavals. These interests continue to exist during the periods of the Second World War and its aftermath as lasting Russian interests in the region, convincingly demonstrating that, although modified, the Russian geopolitical strategy firmly establishes itself in the Balkans.

Присъствието на Русия на балканската геополитическа сцена има вековни традиции. В различни исторически периоди отношението ѝ към Балканите и взаимодействията с останалите Велики сили се оказва ключов фактор за съдбата на държавите от региона, както и за промените в политическите им граници, държавното устройство, икономическото и културното развитие на техните национални държави. В борбата за геополитическо и икономическо надмощие на “балканския геополитически възел”, интересите на Русия в периода XVIII – XIX в. се сблъскват предимно с тези на Османската империя и Австро-Унгария.

Изначално схващанията за Запад и Изток зависят от постулатите на развитието в цивилизационните отношения на евразийския континент, които детерминират различията в западната и източната му част. Постепенно техните социално-културни, идеологически и геополитически характеристики се приемат като основни признаци за разпределението по оста Запад – Изток. Този модел за структурирането на света се осъществява не на сто процента географски, а най-вече на културен принцип (което разбира се не го лишава от географската му

идентичност). Тези пространства – на Изтока и на Запада, не е редно да се разглеждат като две основни, хомогенни, камо ли идентични, тъй като представата за тях не трябва да изключва тяхната сложна вътрешна структура, предопределена от историческите събития в менталитетно-цивилизационен смисъл на геополитическите светове и от различните видове самоопределяне и идентификация на населяващите Балканския полуостров общности. Тъкмо обстоятелствата, довели до тези самоидентификации в балканския ареал са ключови за разбирането на съвременните пространствени съотношения Запад – Изток. През Балканите преминават две значими цивилизационни граници – тази между православие и католицизма, от една страна, и между християнството и исляма, от друга. Съществува разединение на националните и локалните култури, в смисъла на етническото многообразие в региона.

Характеризиращо явление, създадено от процесите на разпадане на Османската империя, е именно балканизацията. В контекста на проявата ѝ в различни форми на разделение и формиране на враждебно настроени една срещу други нестабилни национални държави през XVII в. интересът на Русия към Балканите е насочен предимно към разширяване на нейната територия и влияние, като балканизацията успешно се вписва в него. Руската империя все още е в ранните си етапи и се стреми да установи силно присъствие в региона. Балканите, разположени на кръстопътя между Европа и Азия, предлагат на Русия стратегическа „врата“ към Средиземно море, което е от решаващо значение за по-нататъшните ѝ морски амбиции. Освен това интересите на Русия в региона са мотивирани и от присъствието на славянски православни християни.

През XVIII в., с възникването на Източният въпрос се осъществява своеобразна промяна на равновесието в силите на Балканския полуостров и Европейския изток. Източният въпрос, определен като „комплексен проблем с различни аспекти – политически, военни, стратегически, икономически, социални, религиозни и културни” (Първев, 2018, стр. 23), се явява повратна точка за Балканите, тъй като категорично допринася до разделението на региона между Изтока и Запада в политическо, етно-културно и психо-мисловно отношение.

Отношенията между Великите сили оказват влияние върху народите, живеещи на Балканите, тъй като техните интереси често се сблъскват със стремежите на местното население за независимост и самоопределение. Великите сили определено преследват собствените си интереси за сметка на тези на местното население, което води до размирици, конфликти и напрежение в региона. Руската дипломация на Балканите се характеризира с комбинация от

военна сила и политически маневри. Желанието за уреждането и запазването на „буферна зона“ между Османската империя и останалата част от Европа се запазва като линия. Неслучайно България и съседните ѝ, млади национални държави, се оказват във фокуса, както на руската геостратегия за региона на Югоизточна Европа, така и за културно-историческото и менталитетно разделение по оста Изток – Запад.

Руско-турската война от 1877 - 1878 г. подхранва амбициите на Русия и през следващите десетилетия, като страната провежда засилена политика по линия на „панславизма“, която цели да обедини всички славянски народи под руско ръководство. С решението на Берлинския конгрес областите Македония, Одринско и Босна да останат в границите на Османската империя, довежда до големите проблеми на източните балкани от периода 1878 – 1914 г., тъй като Балканският полуостров играе стратегическа роля за Руската империя по отношение на икономическите връзки, транспорта и комуникациите. В периода на XIX – началото на XX век Русия поради своите икономически и военно-технически проблеми, от гледна точка на изоставането ѝ във въоръжаването, в сравнение с другите европейски сили, се стреми да запази статуквото, което именно Берлинският договор е наложил.

Независимо от предпазливото поведение, тя се стреми към доминация във двустранните отношения с балканските народи на основата на православието и славянството. Двупостачността в руската геостратегическа линия, само подчертава, че тя има трайни интереси там, които са отправени към бъдещето. Тя използва съществуващите традиционни културни, етнически и исторически връзки, за основа на създаване балкански славянски съюз, който обаче се оказва невъзможен предвид стратегическите и концептуални стремежи на балканските народи, а двойствеността в руската политика спрямо българо-турските отношения, от една страна да съхрани статуквото, от друга страна да контролира всички въпроси по проблемите на Македония и да не допусне договорки между Османската империя и Княжеството, които биха довели до създаването на една голяма държава непосредствено близо до проливите.

Обективните обстоятелства и геополитическите интереси на Русия, очертани в разглеждания период, в голямата си част се запазват в периода преди, по време и след Първата световна война, независимо от историческите превратности. Тези интереси продължават да съществуват в периодите на Втората световна война и след нея, като трайни интереси на Русия в

региона, което убедително показва, че макар видоизменена, геостратегията на руският ботуш, трайно се установява на Балканите.

Присъствието на Русия на балканската геополитическа сцена има вековни традиции. В различни исторически периоди отношението ѝ към Балканите и взаимодействията с останалите Велики сили се оказва ключов фактор за съдбата на народите от региона, както и за промените в политическите им граници, държавното устройство, икономическото и културното развитие на техните национални държави. В борбата за геополитическо и икономическо надмощие на “балканския геополитически възел”, интересите на Русия в периода XVIII – XIX в. се сблъскват предимно с тези на Османската и Хабсбургската империя.

Изначално схващанията за Запад и Изток зависят от постулатите на развитието в цивилизационните отношения на евразийския континент, които детерминират различията между западната и източната му част. Постепенно техните социално-културни, идеологически и геополитически характеристики се приемат като основни признаци за разпределението по оста Запад – Изток. Този модел за структурирането на света се осъществява не на сто процента географски, а най-вече на културен принцип (което разбира се не го лишава от географската му идентичност). Тези пространства – на Изтока и на Запада, не е редно да се разглеждат като две основни, хомогенни, камо ли идентични, тъй като представата за тях не трябва да изключва тяхната сложна вътрешна структура, предопределена от историческите събития в менталитетно-цивилизационен смисъл на геополитическите светове и от различните видове самоопределяне и идентификация на населяващите Балканския полуостров общности. Тъкмо обстоятелствата, довели до тези самоидентификации в балканския ареал, са ключови за разбирането на съвременните пространствени съотношения Запад – Изток. През Балканите преминават две значими цивилизационни граници – тази между православие и католицизма, от една страна, и между християнството и исляма, от друга. Съществува разединение на националните и локалните култури, в смисъла на етническото многообразие в региона.¹

В християнството Източно-западната схизма, сложила началото си през 1054 г., води до съществени различия в културния облик между източноправославни и западни християни. Този

¹ Парашкевов, Пламен. Западът и Изтокът като географски и ментални конструкции. // Балканите - език, история, култура, III, 2013, № 1, с. 527 – 532.
<http://journals.uni-vt.bg/balkans/bul/vol3/iss1/49>

процес поставя основите на цивилизационно разделение между Изтока и Запада, като на по-късен етап се проявява във всички останали сфери на организация на пространството. Назад във времето, след покръстването на русите през X в., влиянието на гръко-православната църква става много силно в тези общества. След падането на Византия и османското нашествие в Европа, за пръв път след XVI в., в Русия възниква идеята за „Третия Рим“, разгръщаща се около това, че Русия е хранителят на православието, като приемник на I-я и II-я Рим. Тя възприема своето присъствие на Балканите като специфична културно-цивилизационна мисия – „покровителството“ - над българите, сърбите, гърците и др. православни и славянски народи. Това е геополитическа линия, която страната провежда активно от XVIII в. нататък с военни, дипломатически, политически, идеологически и икономически средства, както и първия стълб в идейното изграждане на съвременната руска геостратегия, с оглед на Балканите. Руското „месианство“ намира широко отражение в известните концепции, както за „Москва – Третия Рим“, така и за славянофилството, панславизма и др.

През XVII в. възниква т.нар. „Славянска теория“ за възникването на южните славяни. Винко Прибоевич и Мавро Орбини са едни от основоположниците на идеята, възникнала в западните Балкани. Тезата се върти около идеята за обща славянска идентичност и споделена история между славянските народи. Твърди се, че славяните имат общ произход и история, което им дава силна културна и политическа основа.² По същия начин Орбини в своята творба „Царството на славяните“ подчертава единството на славянските народи и техните исторически връзки, заявявайки, че „всички славяни са братя по кръв и по език и имат едни и същи обичаи и традиции“³. И двамата автори разглеждат славянските народи като единна група с общо културно-историческо наследство, което според тях трябва да бъде признато и почитано. Техните творби оказват влияние върху оформянето на идеята за славянско единство и идентичност, която по-късно става ключов компонент на панславизма. Заслужава обаче да се отбележи, че техните произведения са написани и по време на политически сътресения и конфликти и идеите им са използвани за прокарване на различни политически програми, каквато е тази на Руската империя спрямо балканските народи на по-късен етап. В началото, теорията за панславизма не прави особено впечатление, но по-късно това се случва, когато Русия излиза сериозно на геополитическата карта. Славянството може да бъде определено като

² Орбини, Мавро. Наследството на царството на славяните 1601, София: Дамян Яков, 2012

³ Пак там., с. 69.

геополитическа конфигурация, която обаче предвид разделението си между източното и западното християнство, е сравнително слабо активно. В идейно отношение е исторически обвързано с гореспоменатото „месианство” и имперските амбиции на Русия облечени в модела на панславизма.⁴ Това е вторият стълб в идентифицирането на руската геостратегия. Неслучайно земите на юг от р. Дунав могат да бъдат определени като „гореща точка“ на споменатия по-рано „Балкански възел“, по отношение на руската геополитическа стратегия на Балканите.

До Император Петър I Русия владее големи територии, но има само регионално влияние. След голямата Северна война с Швеция (1700-1721 г.), Петър започва мащабна реорганизация на държавата, по западен модел. Той достига до идеята, че Русия не може да има претенциите да бъде велика държава без да има сериозен излаз на море. Тази “мега идея“ играе ролята на третия стълб на идеологията на руската експанзия на югозапад, която се превръща във форма на постигане на имперско величие. Тъкмо това е преломният момент, в който категорично се затвърждава моделът на руската имперска политика, оказал по-нататъшното си сериозно влияние върху Балканите и Причерноморието в периода XVIII – XIX в. На по-късен етап поредицата националноосвободителни войни на балканските народи срещу Османската империя допълнително подклажда руското “нетърпение“ за стъпване на полуострова и затвърждава негативния образ на Балканите в останалата част от Европа. Характеризиращо явление, създадено от процесите на разпадане на Османската империя, е именно балканизацията. Тя се проявява във форми на дезинтеграция и формиране на враждебно настроени една срещу други нестабилни национални държави. Традиционно натоварена с отрицателни значения, балканизацията става синоним на конфликт, парцелиране, дезинтеграция, агресивен национализъм и дори се смесва и често бърка ориентализма който е характерен и произтича от други географски ширини⁵.

През XVII в. интересът на Русия към Балканите е насочен предимно към разширяване на нейната територия и влияние. Руската империя все още е в ранните си етапи и се стреми да установи силно присъствие в региона. На Балканите се гледа като на решаваща „врата“ към Европа и чрез придобиване на контрол над този регион, Русия вижда възможност да разшири

⁴ Кръстев, В., Михайлов, В. Регионални геополитически изследвания. София: Стено, 2010

⁵ Todorova, M. *Imagining the Balkans*, Oxford: University Press, 2009, p. 8.

своите търговски пътища и да осигури южните си граници. Балканите, разположени на кръстопътя между Европа и Азия, предлагат на Русия стратегическа врата към Средиземно море, което е от решаващо значение за по-нататъшните ѝ морски амбиции. Освен това интересите на Русия в региона са мотивирани и от присъствието на славянски православни християни, които в късната история на ориенталското присъствие на полуострова, често са подлагани на преследване от Османската империя.

Амбициите на Русия на Балканите през XVII в. се проследяват до управлението на Петър Велики. През 1711 г. Русия се бие срещу османците в Руско-турската война, която довежда до Адрианополския договор през 1713 г.⁶ Договорът позволява на Русия достъп до Черно море, което ѝ дава опора и допълнителен стимул в надграждането на идеята за своеобразна експанзия на юг - югозапад. Петър Велики, от своя страна изпраща свой доверен съветник към онзи момент, граф Пьотр Толстой, за да преговаря с местните владетели и да събира разузнавателна информация за османските военни движения. Докладите на Толстой подчертават слабостите на Османската империя, което допълнително насърчава амбициите на Русия в региона.

През XVIII в. възниква Източният въпрос, проблем, отнасящ се до съдбата на Османската империя и баланса на силите в Европа, който се появява в резултат на упадъка на Турция и интересите на Великите сили към Балканския полуостров и Европейския изток. Източният въпрос е „комплексен проблем с различни аспекти – политически, военни, стратегически, икономически, социални, религиозни и културни”⁷. Османската империя губи властта върху своите територии и Великите сили, особено Русия, се стремят да разширят влиянието си в региона. Този проблем е повратна точка за Балканите, тъй като категорично допринася до разделението на региона между Изтока и Запада в политическо, етно-културно и психо-мисловно отношение. „Великите сили разделиха Балканите на сфери на влияние, като Русия доминира на Изток, а Великобритания и Франция доминират на Запад“⁸. Това разделение има трайно въздействие върху региона, оформяйки неговото политическо, икономическо и културно развитие за много години напред. Руското поведение в международен план, на Балканския полуостров в периода от средата на XVIII в. до началото на XX в. е оформено от нейната експанзионистична политика и желанието ѝ да получи контрол над региона. Това води до

⁶ Стефанова, С. Международни актове и договори 1648 – 1918 г. София: Наука и изкуство, 1958, с. 96 – 100.

⁷ Първев, Иван. Балканите между две империи: Хабсбургската монархия и Османската империя (1683 - 1739). София: УИ "Св. Климент Охридски", 1997, с. 23.

⁸ Пак там, с. 28.

подкрепа на балканските държави в борбата им за независимост от османското владичество и установяване на, както приятелски, в определени периоди, така и недотам приятелски, отношения с тях. Отношенията между Великите сили оказват влияние върху народите, живеещи на Балканите, тъй като техните интереси често се сблъскват със стремежите на местното население за независимост и самоопределение. Великите сили определено преследват собствените си интереси за сметка на тези на местното население, което води до размирици, конфликти и напрежение в региона.⁹ Този конфликт е очевиден в Руско-турската война от 1877-1878 г., в която Русия подкрепя борбата на балканските държави за независимост от Османската империя, но също така се стреми да разшири влиянието си.

В XVIII в. интересите на Русия поддържат същата линия, но поетапно се канализират към постигане излаз на Средиземно море. Османската империя контролира пролива Дарданели - критичния воден път, свързващ Черно със Средиземно море. Русия вижда този факт като заплаха за собствения си достъп до Средиземноморието и прави опити да получи контрол над Балканите, за да създаде „буферна зона“ и да осигури безпрепятственото си преминаване към Средиземно море. Освен това тя гледа на Балканите като на зона на конкуренция с другите европейски сили, като Австрия и Франция, на по-късен етап, които също се стремят да разширят влиянието си в региона.

Руската дипломатия на Балканите се характеризира с комбинация от военна сила и политически маневри. През 1768 г. Екатерина Велика обявява война на османците, което превръща във факт Първата руско-турска война¹⁰. Тя се води до 1774 г., като е предизвикана от руската „подкрепа“ за християнското православно население на Балканите и се води предимно там. Руските сили успяват да превземат няколко ключови крепости в региона, включително важния пристанищен град Азов. Войната завършва с договора от Кучук Кайнарджа от 1774 г.¹¹, който позволява на Русия да анексира Крим и да установи протекторат над дунавските княжества Молдова и Влахия, с помощта на които на по-късен етап, макар като отделни държави, ще упражнява имперските интереси, чрез особен вид маневри на дипломатията си между отделните балкански държави в XIX в.

⁹ Пак там, с. 32.

¹⁰ **Bolton**, M. *The First Russo-Turkish War, 1768-1774: An Inquiry into the Causes, Course and Effects of Russia's Intervention in the Turkish War of National Liberation*. London: Oxford University Press, 1930, p. 43-65.

¹¹ **Стефанова**, С., *Международни актове и договори 1648 – 1918 г.*, София, Наука и изкуство, с. 88 - 93.

Втората руско-турска война от 1787 до 1792 г. отново се подхранвана от желанието на Русия да разшири влиянието на запад, като този път Екатерина Велика сама повежда руските войски с цел анексиране на османските територии и установяване на проруско правителство в Константинопол. Войната обаче завършва в „задънена улица“ и е подписан Яшкият договор от 1792 г.¹², който установява река Днестър като граница между Руската и Османската империя.

Военните действия на Русия на Балканите в XVIII в. не се ограничават до пряк конфликт с османците. През 1769 г. Екатерина също подкрепя гръцкото православно въстание на Пелопонес срещу османското владичество. Бунтът, воден от местни гръцки вождове, успява да превземе няколко града в региона. Въпреки това, той е потушен от османците и Русия не успява да предостави значителна военна помощ на гръцките бунтовници. През 1782 г. Екатерина създава „гръцкия план“, който има за цел да създаде независима гръцка държава под руска защита. Планът се основава на вече известната идея, че Русия е длъжна да защити православните християни на Балканите от османско преследване. Въпреки това, планът остава нереализиран, поради комбинация от османска съпротива и вътрешни политически проблеми в Русия.¹³

През XIX в. интересите на Русия в региона продължават да следват линията на покровителство над всички православни християни, както и трайното разширяване на югозапад. Трябва да се вземе под внимание, че самата тя, определяйки своята стратегия на Балканите, към този период, съвсем категорично заявява, целта си за овладяването на Проливите. В руския анализ на този военно-стратегически замисъл е признато, че пътя за достигане до южно море през Балканите е много по-лесен, от този в Кавказ (предвид географията и особеностите на този размирен регион) – тъкмо така е записано в разработката на военния министър на Русия в периода 1898 – 1904 г. и главнокомандващ в Руско-японската война – ген. А. Куропаткин до Николай II. В този контекст, завладяването на Персия и получаване на излаз на Индийския океан остава на заден план и фокусът пада върху овладяването на Босфора и Дарданелите и достигане до Средиземно море.

Великите сили започват да се намесват осезаемо във вътрешните работи на Османската империя, като се стремят да защитят собствените си интереси и тези на своите близки, сателитни или протекторални държави в региона. Кримската война от 1853-1856 г. е повратна точка в

¹² Пак там с. 93 – 94.

¹³ **Lieven**, Dominic. *Empire: The Russian Empire and Its Rivals*, New Haven. Yale: University Press, 2002, p. 80-82.

Източния въпрос, тъй като за първи път Великите сили се намесват активно в Османската империя, за да предотвратят нейния колапс. Неизбежният упадък на империята обаче създава вакуум във властта на Балканите и различни етнически групи започват да се борят за контрол над земите в региона. Русия, опитваща се да лавира между зараждащите се национални държави, се стреми да предотврати експанзията на други европейски сили, като Австро-Унгария и Великобритания, които също имат интереси в региона. Руско-турската война от 1877-78 г. е пряк резултат от тези интереси, като Русия вижда в лицето на България и нейното освобождение възможност за установяване на балкански протекторат. Желанието за уреждането и запазването на буферна зона между Османската империя и останалата част от Европа се запазва. Неслучайно България и съседните ѝ, млади национални държави, се оказват във фокуса, както на руската геостратегия за региона на Югоизточна Европа, така и за културно-историческото и менталитетно разделение по оста Изток – Запад.¹⁴

По време на Гръцката война за независимост от Османската империя (1821-1832 г.) Русия играе ключова роля в подкрепата на гърците. Тя е въввлечена в този конфликт в резултат на своите исторически и културни връзки с православно християнско население на Гърция и Османската империя. Тази намеса е част от по-широката цел на Русия да разшири своето влияние и територия на Балканите и в Източното Средиземноморие. Участието на Русия в Гръцката война за независимост започва през 1821 г., когато група гръцки революционери обявяват война срещу турците. През 1821 г. цар Александър I издава прокламация, призоваваща за подкрепа на гръцките революционери и заявяваща, че руският народ има морален дълг да помогне на своите събратя православни християни в Гърция. Тя предоставя военна и финансова помощ на гръцките революционери. През 1827 г. Русия, заедно с Великобритания и Франция, се намесва военно в конфликта, което довежда до поражението на Високата порта и създаването на независима гръцка държава през 1832 г. Руският флот изиграва критична роля в морската битка при Наварино, което е решителна победа за съюзническите срещу ориенталските сили. Според историка Ричард Клог: „...намесата на Русия в гръцката борба имаше двойна цел: да насърчи каузата на гръцката независимост и да увеличи влиянието на Русия в Източното Средиземноморие“¹⁵. Освен това Русия вижда конфликта като възможност да отслаби

¹⁴ Цветков, Пламен. България и Балканите от Древността до наши дни. Варна: Зограф, 1998

¹⁵ Clogg, R. A Short History of Modern Greece. Cambridge: University Press, 1992, p.38.

империята - съперник, която се разглежда като потенциална заплаха за руската сигурност и интереси в региона.¹⁶

По-нататъшната руска политика на Балканите обаче не кореспондира с гръцките национални възжелания, свързани с реализиране на „Мегали идеята“. Източната криза 1875 - 1878 г., несъмнено допринася за налагането на русофобски чувства в гръцкото общество. Формира се нов образ на Русия – засилва се чувството за подозрителност, създава се атмосфера на враждебност по отношение на Руся, която трайно се установява в публичната реч, след подписването на Санстефанския договор¹⁷. Гръцките вестници „Ангелос“, „Авги“, „Алития“, „Ора“ излизат с пространни материали за антигръцката политика на Русия, която се характеризира като: „варварски и духовен потисник“ на балканското население¹⁸.

Този военен успех подхранва амбициите на Русия и през следващите десетилетия страната провежда засилена политика по линия на „панславизма“, която цели да обедини всички славянски народи под руско ръководство. Дипломатическите усилия на Русия до голяма степен са насочени и към противодействие на влиянието на Австро-Унгария, която разширява влиянието си. През 1875 г. в контролираната от османците Босна и Херцеговина избухва въстание. То е потушено, но води до по-широка криза в региона, която в крайна сметка предшества Руско-турската война от 1877-78 г.

Руската армия, водена от княз Николай, започва голяма офанзива срещу османците през април 1877 г. Руснаците постигат няколко победи, включително превземането на ключовия Плевен, който е защитаван от турските сили под командването на Осман паша. Във войната се изявяват и редица видни военни дейци, включително руският генерал Михаил Скобелев, който играе ключова роля в превземането на стратегическия Одрин. Войната завършва през март 1878 г. с подписването на Санстефанския договор, който очертава границите на ареала, в който живее преобладаващото православно население. Подозренията на европейските Велики сили, че Русия се готви да създаде голяма православна държава на Балканите, под нейно влияние, предизвикват реакция и Руската империя се принуждава да приеме свикването на Берлинския конгрес от 1878 г.

¹⁶ Пак там

¹⁷ Стефанова, С. Международни актове и договори 1648 – 1918 г. София: Наука и изкуство, 1958, с. 147 – 154.

¹⁸ Фотиаду, С. Мечката в овча кожа, която ни се представя за православна, иска да ни изяде“: Гръцките възприятия за Русия по време на Балканската криза (1875–1878 г.) // Русия: Погледи от Балканите, София, Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, 2023 г., с. 153).

Тогава окончателно Сърбия, Черна Гора и Румъния получават своята независимост, като развитието на събитията от конгреса за България, се оказват определено неблагоприятни, с разделянето ѝ на Княжество България и Източна Румелия. По-трайната и важна последица от подписването на Берлинския договор се оказва оставането на областите Македония, Одринско и Босна и Херцеговина под османска власт, което съвсем скоро довежда до големите проблеми на източните балкани от периода 1878 – 1914 г.¹⁹

Последствията от войната са значителни, тя има дълбоко въздействие върху Османската империя, която е силно отслабена както икономически, така и военно. Това спомага за появата на нови национални държави в региона, които ще изиграят важна роля в навечерието на Първата световна война. За Русия войната се оказва скъпо начинание, което рефлектира върху ресурсите ѝ и не довежда до желаните териториални печалби. В този ред на мисли, през 1885 г. Княжество България се обединява с автономната област Източна Румелия, създадена по силата на Берлинския договор. Русия, както и останалите Велики сили, с изключение на Великобритания, остават крайно недоволни от този акт, който не бива подкрепен и довежда до криза между Русия и Австро-Унгария, която от своя страна се опасява именно от разширяването на руското влияние на Балканите. Нещо повече, дипломатията на Руската империя в този момент довежда до поредното сътресение, на иначе крехкия баланс между балканските народи, а именно Сръбско-българската война от 1885 г.²⁰ Този военен конфликт, пряко свързан със съдбата на Източна Румелия, която номинално все още е под османско владичество, определено илюстрира нарушеното равновесие на авторитетите на Балканите и нарастващото влияние на Великите сили, особено Австро-Унгария, която подкрепя Сърбия по време на конфликта. Войната подчертава продължаващото напрежение между Сърбия и България, подклаждано от руската външна политика за запазване на статуквото в региона, което в крайна сметка довежда до Първата балканска война от 1912-1913 г.²¹

Руската страна не се ограничава в амбициите си само с териториалната експанзия и политическо влияние. Тя се стреми да насърчи икономическите връзки с региона, особено чрез

¹⁹ Лалков, М. България в балканската политика на Австро-Унгария 1878-1903. София: УИ "Св. Климент Охридски", 1993

²⁰ River, Charles. The Serbo-Bulgarian War, 1885: The History and Legacy of the Conflict That Led to Bulgaria's Independence from the Ottoman Empire, p. 9-16.

²¹ Gerolimatos, Andre. The Balkan Wars: Conquest, Revolution and Retribution from the Ottoman Era to the Twentieth Century and Beyond. Basic Books, 2008, p. 36-38.

изграждането на железопътни линии. Балканският полуостров играе стратегическа роля за Руската империя по отношение на икономическите връзки, транспорта и комуникациите. Според чл. кор. Александър Костов, Балканите са важни за руската икономика поради местоположението си като транзитен център между Азия и Европа. Руската империя има значителен интерес към Балканите, тъй като предоставя възможност за търговия със Средиземноморието и други европейски страни. Освен това регионът осигурява важна връзка между Русия и Османската империя, с която Русия има важни взаимоотношения. По отношение на транспорта, Балканите са свързани с Руската империя чрез няколко основни маршрута, включително река Дунав, която осигурява пряка връзка между Русия и Черно море. Нещо повече – Балканите са важни за развитието на железопътната мрежа в региона, което улеснява движението на стоки и хора. Железопътните линии, построени от османците на Балканите, както и тези, построени от европейските сили, са важни за развитието на икономиката на региона. През 1888 г. Русия започва изграждането на Трансбалканската железопътна линия, която има за цел да свърже Черно море с Адриатическо. Железопътната линия е завършена през 1916 г., но строителството ѝ е забавено от трудния терен и политическата опозиция от други европейски сили. „Железницата беше най-модерното и ефективно транспортно средство, но беше и най-скъпото и изискваше значителни инвестиции и експертиза“. Освен това развитието на телеграфните и пощенските услуги на Балканите е от решаващо значение за комуникацията на Руската империя с нейните съюзници в региона. Телеграфната мрежа позволява бърза и надеждна комуникация между Русия и нейните консулства на Балканите, докато пощенската система улеснява обмена на информация и стоки. Значимостта на Балканите като стратегическо място за търговски пътища и военен достъп също е отразено в международни договори и споразумения.²² Например през 1841 г. между Османската империя и Великобритания е подписан Договорът от Балта Лиман, който дава на британските търговци правото на свободна търговия в османските пристанища. В замяна Османската империя получава британска военна подкрепа и помощ за развитието на своите транспортни и комуникационни мрежи. По подобен начин през 1867 г. Австро-Унгарската империя и Османската империя подписват Виенския договор, който установява „стабилна граница“ между двете империи и предоставя на Австро-Унгария достъп до търговските пътища на Турция.²³

²² **Костов**, Александър. Транспорт и съобщения на Балканите 1800-1914. София: УИ "Св. Климент Охридски", 2017, с. 30-35, 56-58, 87-89, 115-118, 150-151, 160-162, 175-177, 189-190, 209-212, 226-228, 250-253, 270-273.

²³ **Stojanovic**, T. Balkanski svetovi: Prava i poslednja Evropa. Beograd: Equilibrium, 1997, p. 108-109, 165-167., 1994

По отношение на руската политика в посока на поддържане на статуквото в края на XIX , началото на XX в. – в този период Русия поради своите икономически и военно-технически проблеми, от гледна точка на изоставането ѝ във въоръжаването, в сравнение с другите европейски сили, се стреми да запази това статукво, което Берлинският договор²⁴ е наложил. Това предопределя отношението ѝ към всички балкански държави и взаимоотношенията между самите тях.

За разлика от периода преди скъсване на дипломатическите отношения с България, когато намесата на Русия в делата на страната е много по-груба, след 1896 г., когато се възстановяват дипломатическите отношения между Русия и Княжеството, и на политическата сцена в България излизат първоначално умерените, а след това и крайните русофили (като имаме предвид, че по-умерената русофилска позиция намира своето поле за изява до смъртта на Ст. Стамболов), които правят всячески опити да се домогнат до благоволенieto на Русия и се стремят максимално да закрепят връзките с Империята. Това е период в който Княжество България е в тежко финансово състояние. След множество опити, то най-накрая получава посредничество от Русия при проект за заем от френски банки 1901 г., като тя става гарант пред тях. Срещу това обаче Русия поставя два въпроса пред България:

1. Първият е свързан с Македония, т.нар. „Фирмилианов въпрос“: дотогава в Македония съществува дублиране на православни структури в църковната организация. Русия и Сърбия поставят въпроса за, на пръв поглед, формалното назначаване нов митрополит в Скопие под егидата на Вселенската патриаршия (визира се периода 1899 – 1902 г., когато двете страни лобират за поставянето на патриаршисткия митрополит Фирмилиан), като по този начин си гарантират собствено влияние в църковните структури в Македония, с цел дългосрочното им асимилиране.

2. Вторият въпрос, който се поставя, е свързан с търговското и финансовото присъствие на Русия в българските земи. Тогавашния министър-председател Стоян Данев, обещава лично на руския император, че България ще даде съгласието си пред Високата порта за решаването на Фирмилианов въпрос и за сближаването със Сърбия, като поема ангажимент за подписването на военна конвенция между Русия и Княжеството.

²⁴ Стефанова, С. Международни актове и договори 1648 – 1918 г. София: Наука и изкуство, 1958, с. 155 – 168.

Предвид тези обстоятелства, периодът 1901-1902 г. се явява „апогея“ на руската доминация и влияние на Балканите чрез България. Русофилите хранят напразни надежди, че обвързвайки се толкова плътно с руската империя ще намерят решение на въпроса за Македония и Одриско, който се явява първо като основната разделителна линия в източните Балкани и второ като най-успешно експлоатирувания ресурс за влияние на Руската империя в края на XIX и началото на XX в. Пролучава се разбира се, обратното – натиск от Русия за запазване на гореспоменатото статукво и успокояване на Великите сили и Османската империя, че „русофилска България“ няма да нарушава установеното до момента положение. Този период е характерен с помощта на Русия към Княжеството за повишаване на международния авторитет, а като израз на това е постигане участието на България в Хагската конференция за намаляване на въоръжението и възстановяване на мира 1899 г.

Що се отнася до военно-стратегическата задача на Русия към Босфора и Дарданелите - една от вероятните задачи, която се възлага на българската армия е евентуалното завладяване на проливите да се случи чрез флота, а българската армия да ангажира сухопътните сили на Османската империя в Тракия, с цел максимално елиминиране на вероятността да се противодейства на Русия. Затова тя има стратегически интерес да „замрази“ освободителното движение в Македония и да възпира България в неговото подпомагане. Още тогава Македония е определена като бъдеща „разменна“ монета в сблъсъка на силите. Румъния, за разлика от България подписва военна конвенция с Австро-Унгарската, а не с Руската Империя. Затова в българо-руската военна конвенция от 1902 г., в един евентуален сблъсък на Австро-Унгария и Румъния срещу Русия, се предвижда българската армия да бъде ангажирана, този път, на Добруджанския фронт, срещу Румъния.

Гърция към този момент (края на XIX в. – началото на XX в.) не влиза в сметките на Русия. Основните ѝ потенциални съюзници са България и Сърбия. Залогът е Македония. Тъкмо това е и основната причина Русия да не желае промени в тази област, тъй като има очаквания да я използва за осъществяване на собствените си интереси. В този период, независимо ограничения суверенитет на Княжество България, спрямо Берлинския договор, то притежава най-голямата и най-добре подготвената армия на Балканите. Страхът на Русия от силна и голяма България, близо до заветните проливи, налага предвиждането на ограничаване на страната в териториален план. Най-голямото политическо опасение на Русия е участието на голяма част от българското

офицерство в Македонското движение. В зависимост от това какви военни конфликти биха могли да възникнат, Русия предвижда различни териториални промени на Балканите:

- При война с Румъния: цялата Добруджа се предоставя на България.
- При война с Тройния съюз и Турция: Сърбия получава Босна и Херцеговина.
- За Македония има три варианта:
 1. Автономна Македония
 2. Македония разделена между България и Сърбия, на две, по Скопския меридиан, като и двете получават излаз на Егейско море, а Солун остава неутрален
 3. Сърбия получава земи в направление изток-запад от Босна до Адриатика, а Гърция получава цяла Македония със Солун и егейския бряг²⁵

Независимо от тези разчети, Русия преценява, че прилагането им ще трябва да бъде отложено във времето, предвид европейската геополитическа обстановка. Двете империи – Русия и Австро-Унгария, определено предпочитат да бранят установения ред на Балканите, очаквайки „по-добри времена“. Независимо от предпазливото поведение, Русия се стреми към доминация в двустранните отношения с балканските народи на основата на православието и славянството. Двупосочността в руската геостратегическа линия за Балканския полуостров, само подчертава, че тя има трайни интереси там, които са отправени към бъдещето.

Руската империя е заинтересована от всички балкански страни, но особено място в нейната политика заемат България, Сърбия и Черна Гора. Тези три славянски държави имат традиционни културни, етнически и исторически връзки с Русия, но въпреки това, се забелязват периоди на кризи и недоразумения. Най-безпроблемните връзки са между руската дипломация и Черна Гора, но тя няма силата и възможностите на Сърбия и България. Руската дипломация се стреми да създаде съюзни връзки между тези трите държави, за да се подготвят условия за балкански славянски съюз под руската егида и контрол. Тази идея се оказва трудна за реализация, тъй като всяка държава се стреми към изпълнение на своята национално-идеологическа стратегия. Противоречията помежду им представляват възможност за дълготрайни конфликти, особено между Сърбия и България, предвид концептуалния сблъсък на националните им програми, който не може да се заобиколи. Отношенията между България и

²⁵ При третия вариант отново излиза опасението от „Голяма България“ и страха от нея;

Сърбия са подчинени и определяни от македонския въпрос. Задълбоченото двустранно сътрудничество е практически невъзможно поради различните стратегически и концептуални гледни точки, споделени от управляващите кръгове в Белград и София. Вниманието на руската дипломация е основно насочено към връзките между двете балкански славянски държави, според Петербург, България и Сърбия имат възможността да вземат съдбата на Балканския полуостров в „свои ръце“, естествено под руски контрол и покровителство. Те са основните претенденти за Османското наследство и сигурната пречка за австро-унгарския натиск на югоизток, което прави тяхната роля геостратегическа за империята. Програмата, подготвена от А. Нелидов, одобрена от император Александър III, позволява на руската дипломация да залага на нормални и идентични връзки с двете държави, но не демонстрира привързаност към някоя от тях.²⁶ Тази програма има дългосрочен характер и предвижда, че македонският въпрос ще остане открит, а македонските земи следва да останат като възнаграждение за тази държава, която: “в критични моменти за Русия се оказва най-близо до нейната политика“.²⁷

Сръбското кралство е много по-агресивно в претенциите си към Македония. То настоява пред Княжеството и пред империята да бъдат определени сферите на влияние в Македония, като крал Александър безцеремонно атакува българските дипломатически агенти за решаване на този въпрос. България по всякакъв начин избягва подобно решение на въпроса, считайки че Македония е българска и рано или късно ще бъде присъединена към България. Един от най-болезнените въпроси, по които България е атакувана пред органите на империята е революционното движение в Македония и създадените в България структури, в това число ВМОК, които подпомагат това революционно движение (впрочем това е въпросът, по който България е най-атакувана пред Русия и от румънска страна). Сърбия не пропуска случая да използва румъно-българския конфликт от лятото на 1900-та година, за да подчертае пред руската дипломация, че най-голямата заплаха за статуквото и за решаването на балканските въпроси е революционното движение в Македония и подкрепянето, и захранването му от страна на Княжество България. В тази връзка България е принудена да започне съдебно разследване срещу обвинените от Букурещ дейци на Върховистката македоно-одринска организация. Същевременно натискът във връзка с решаването на Фирмилиановия въпрос продължава. Отговорите на България са уклончиви.

²⁶ Попов, Р. Балканската политика на България 1894-1898. София: БАН, 1984

²⁷ Косик, В.И. Русская политика в Болгарии, Москва, 1991. с. 179.

В руската столица осъзнават, че при съществуването на македонския въпрос е невъзможно приближаването между София и Белград и са доволни да установят относително спокойни връзки между двете държави. Тези спокойни отношения се изразяват главно в две събития - образуването на смесена гранична комисия за разрешаване на спорните въпроси и обмена на делегации между двата парламента.²⁸ През цялата 1901 г. относително спокойните връзки между Белград и София са нарушени само от Фирмилиановия въпрос, който се повдига неколкократно, импулсивно и настоятелно както от Сърбия, така и от Русия.

Сръбската столица дипломатически атакува Цариград за решаването на въпроса, тъй като България се подозира в желание да завладее цяла Македония по примера на Източна Румелия и да довърши пълната си унификация, от което Сърбия определено няма да излезе печеливша. Тъкмо затова тя упражнява натиск над Високата порта, тъй като юридическото решение на въпроса е в ръцете на султана. Черногорската държава пък се стреми да играе ролята на посредник между Сърбия и България, като се опитва да наруши приближаването между тях и ги принуждава да търсят подкрепа в нея." Българо-сръбските отношения са политически елемент, който в руската столица се разглежда като един от най-важните и необходими за реализацията на глобалните цели и задачи на империята в концепцията ѝ за полуострова. Усилията на Петербург да установи стабилни и дългосрочни връзки между Белград и София обаче са провалени. Причините са концептуални и възникват от сблъсъка на двете държави на македонска земя. Желанието на сръбската пропаганда да завладее културни, църковни и политически пространства в ущърб на българския етнически елемент в Македония, както и непрекъснатото изискване за предварително разделяне на македонските земи, „разбива“ целия външнополитически план на Княжество България, изграден след Освобождението.²⁹

В стратегически и дългосрочен план българо-румънските взаимоотношения не са тъй важни за Русия, както връзките между Белград и София, както вече се споменава. Без значение от факта, Петербург внимателно следи, както Българо-Румънското сътрудничество, така общите им проблеми и припокриваня. В началото на 1900 г. обаче ситуацията поема в друга посока и Империята започва тревожно да наблюдава нарастващото напрежение между двете страни. Поводите за това са два:

²⁸ Саздов, Д. Демократическа партия в България 1887-1908. София: Наука и изкуство, 1987, с. 181.

²⁹ Палангурски, М., България в балканската политика на Русия 1899 – 1903., В. Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий” - Велико Търново, 2005 г., с. 141 - 159

- Убийството на К. Фитовски – български поданик и секретен агент на турското правителство.

- Българо-румънският сблъсък по повод острова Ешек-ада (Магарешкия остров), намиращ се срещу Свищов, в р. Дунав. (В спора за острова се стига до престрелка без да има жертви, но това възбужда до крайност общественото мнение в двете страни). Убийството на Фитовски налага желанието на Румъния, организаторите на акта да бъдат открити и предадени, и допълнително подкрепя претенциите ѝ да бъде окончателно уреден въпросът за притежанието на острова от Румъния, като България бива заплашена, че всички български поданици, в рамките на румънската държава, ще бъдат експулсирани от нея. Основна причина за това напрежение и за претенциите на румънската страна към българското правителство са опитите на Румъния да постигне подкрепа от Русия и Турция за помощ на румънските училища в Македония. Румънската идея е да обоснове своите претенции към Македония и при евентуално решаване на македонския въпрос да иска териториална компенсация в Добруджа. Министър-председателят на Румъния Карп, заявява пред руските дипломати: „Ние ще останем хладнокръвни, докато не дойде дума за увеличаване на българската територия. Да допуснем велика България, ние - не можем! И каквото и да бъде тогава правителството, по това време, страната ще въстане като един човек!“³⁰

Румънското поведение има още едно обяснение. Букурещ започва двугодишна офанзива сред своите съюзници от Тройния съюз, за да получи значителни военно-политически и териториални гаранции за своите претенции към България и евентуално към Русия³¹ Пряката цел на Румъния е да спре размаха на българското национално-освободително движение, като бъде компрометирано и се разгроми Върховният комитет, с помощта на Великите сили и Османската империя. Целта е да се получи възможност за засилване на румънската църковна и културна инвазия след куцо-влашкото население в Македония. След туширането на напрежението между двете страни, руската дипломация започва да пренасочва вниманието си от българо-румънския конфликта към действия за ограничаване и дори за ликвидиране на ВМОК. Следващите месеци това е ръководна линия в дейността на Петербург в България.

³⁰ Пак там с. 166

³¹ Лалков, М. България в балканската политика на Австро-Унгария 1878-1903. София: УИ "Св. Климент Охридски", 1993, с. 509 – 511.

Русия не поставя българо-румънските отношения в списъка си с приоритетни балкански проблеми, но не проявява и напълно незаинтересованост. Румъния е съседка на империята и въпросът за Бесарабия стои в очакване на решение, като Букурещ все повече се ангажира с Тройния съюз, който я нарежда сред евентуалните противници на Русия. Въпреки че Русия се представя като неутрална страна в спора между България и Румъния, тя обективно изпълнява тактическата цел на Букурещ - да извърши изхвърляне на македонските революционни групи от Румъния, да свърже правителството в София с непопулярни мерки за ограничаване на национално-освободителното движение във вътрешнополитически и да го дискредитира във външнополитически план, особено пред Цариград, където румънската пропаганда се стреми да извоюва нови терени в Македония за българска сметка.³²

От лабиринта на балканските противоречия, крехки съюзи и постоянни сътресения, българо-турските отношения имат особено важно значение за руската дипломация. На пръв поглед, тези взаимоотношения са подчинени на клаузите на Берлинския договор, но връзката между сюзерен и васал не може да се охарактеризира като класическа. Княжеството успява за две десетилетия да си извоюва почти равноправно третиране от страна на Османската империя. То се превръща в реална военна сила, а геополитическото му разположение прави невъзможно сключването на балкански съюз срещу Османската империя без участието му. Петербург определя своите приоритети при третирането на българо-турските взаимоотношения въз основа на тази база. Руската дипломация се стреми да осигури на Княжеството самостоятелно поведение на международната сцена, независимо от клаузите на Берлинския договор. Един от най-характерните примери за това е активната позиция на Русия при осигуряването на участието на България в Хагската конференция за мир. С помощта на Русия, Турция признава правото на Княжеството да сключва самостоятелни търговски договори. Независимо от тези стъпки, основните действия на Русия в регулирането на българо-турските отношения са свързани отново с Македонския въпрос. Русия прави всичко възможно за окончателното разрешаване на Фирмилиановия въпрос и ограничаването на размаха на българското национално-освободително движение. Руската дипломация се стреми да играе ролята на „посредник“ между сюзерен и васал, като съвсем съзнателно ограничава възможността за двустранно, неоторизирано от нейна страна, разбирателство. Целта на „посредника“ е да се съхрани статуквото и по тази причина, руските отговорни фактори поемат в свои ръце, както Фирмилиановия, така и Македонския

³² Палангурски, М. България в балканската политика на Русия 1899 – 1903. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2005, с. 167 – 177.

въпрос, поне в онези параметри, на които имат възможност да влияят пряко или косвено. Тази двойственост в руската политика спрямо българо-турските отношения, от една страна да съхрани статуквото (да ограничи и разбие националноосвободителното движение в Македония), от друга страна да контролира всички въпроси по проблемите на Македония и да не допусне договорки между Османската империя и Княжеството, които биха довели до създаването на една „голяма България“ близо до проливите.³³

Обективните обстоятелства и геополитическите интереси на Русия, очертани в разглеждания период, в голямата си част се запазват в периода преди, по време и след Първата световна война, независимо от историческите превратности. Тези интереси продължават да съществуват в периодите на Втората световна война и след нея, като трайни интереси на Русия в региона, което убедително показва, че макар видоизмена, геостратегията на руският ботуш, трайно се установява на Балканите.

Библиография:

Костов, Александър. Транспорт и съобщения на Балканите 1800-1914. София: УИ "Св. Климент Охридски", 2017

Кръстев, В., **Михайлов**, В. Регионални геополитически изследвания. София: Стено, 2010

Лалков, М. България в балканската политика на Австро-Унгария 1878-1903. София: УИ "Св. Климент Охридски", 1993

Орбини, Мавро. Наследството на царството на славяните. София: Дамян Яков, 2012

³³ **Палангурски**, М. България в балканската политика на Русия 1899 – 1903. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2005, с. 179 – 185.

Палангурски, М. България в балканската политика на Русия 1899 – 1903. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий”, 2005

Попов, Р. Балканската политика на България 1894-1898. София: БАН, 1984

Първев, Иван. Балканите между две империи: Хабсбургската монархия и Османската империя (1683 - 1739). София: УИ "Св. Климент Охридски", 1997

Саздов, Д. Демократическа партия в България 1887-1908. София: Наука и изкуство, 1987

Стефанова, С. (съст.) Международни актове и договори 1648 – 1918 г. София: Наука и изкуство, 1958

Фотиаду, С. Мечката в овча кожа, която ни се представя за православна, иска да ни изяде“: Гръцките възприятия за Русия по време на Балканската криза (1875–1878 г.). – В: Русия: Погледи от Балканите. София: БАН, 2023, с. 143 – 164;

Bolton, M. The First Russo-Turkish War, 1768-1774: An Inquiry into the Causes, Course and Effects of Russia's Intervention in the Turkish War of National Liberation. London: Oxford University Press, 1930

Clogg, R. A Short History of Modern Greece. Cambridge: University Press, 1992

Gerolimatos, Andre. The Balkan Wars: Conquest, Revolution and Retribution from the Ottoman Era to the Twentieth Century and Beyond. Basic Books, 2008

Lieven, Dominic. Empire: The Russian Empire and Its Rivals. New Haven, Yale: University Press, 2002

River, Charles. The Serbo-Bulgarian War, 1885: The History and Legacy of the Conflict That Led to Bulgaria's Independence from the Ottoman Empire

Stojanovic, T. Balkanski svetovi: Prava i poslednja Evropa. Beograd: Equilibrium, 1997

Косик, В.И. „Русская политика в Болгарии“ Москва, 1991

Парашкевов, Пламен. Западът и Изтокът като географски и ментални конструкции. // *Балканите - език, история, култура*, III, 2013, № 1, с. 527 – 532.

<http://journals.uni-vt.bg/balkans/bul/vol3/iss1/49> (Посетено на 14. 04. 2023)